

Književnost.

Zofka Kveder: **Hanka**. Ratne uspomene. Moderna knjižnica. Svezak 50—52. Str. 272. Cijena K 5·40. Izdala Matica Hrvatska. — Hanka je emancipirana Poljakinja, ki trpi v zakonu in vsled razmer, katere je povzročila vojska Poljski. Njen oče je bil iz Varšave, njena mati iz Tatre. Vojska pa je tragično razdvojila njeno družino. »Dva brata i dvije sestre ostadoše prijeko kod očeve porodice, a mene i dva mladja brata povelja je majka poslije očeve smrti sobom u svoju domaju ... Jao, a sada su moja braća na jednoj strani, drugi na drugoj!« (Str. 8.) In tudi njen prijatelj Kazimir Staszynski je na oni strani. Zato se Hanka obupano vprašuje: »Komu da zaželi moje jadno srce pobjedu, recite!« (Str. 6.)

Mislil bi, da je roman zgrajen na tem tragičnem konfliktu. Pa ni; ampak temelji na Hankinem družinskem življenju in na hrepenenju po človeku, ki bi razumel njeno idealno dušo. Njen mož je Nemec. »Da sam ga ljubila i štovala, znadete takodjer. Istina, nije sve onako medju nama, kako bi trebalo da bude ... Mnogo sam puta o tome razmišljala, zašto je toliko tudjega medju-nama; toliko šutnje. Ono, što je najlepše, najdublje, najsvetije u meni, ne mogu, da mu dadem, jer su to njemu trice, djetinske sanjarije, koje ne dolikuju ozbiljnoj ženi. On nije vidio tajne i čiste pjesme moга bića ...«

To je Hanka. In s tako žensko mora priti do nekega konflikta. Ona je bitje fantazije, pri kateri »misaoni život prevladava zbilju«; ona ljubi »sanje, lijepo bakanje, pričanje o lijepim nepotrebnim stvarima«; teži »nekamo izvan sebe, iznad sebe«. Mož je ne razume, kajti on »voli samo ono, što je korisno, što ima kakvu svrhu. On ima smisao samo za zbilju, dok sve drugo za njega i ne postoji. I kod mene voli samo ono, što jest, što se vidi i čuje. Njemu je dražo, da sam, kako vele, lijepa žena, čestita i radina. Ali ono, što je u meni, u mojoj duši, njega ne zanima.« (Str. 7.) Zato začuti, kako je sama v svoji družini, kako tuja, kajti hčerki sta vzgojeni v tujem duhu in po moževi volji. »Ah, prijatelju, kako sam sama!« vzklika Hanka na str. 10. Kljub temu je ta konflikt medel, in bralcu postaja Hanka s svojo pregostobesedno, neokusno čuvstvenostjo bolj nesimpatična nego njen mož. On jo ljubi, ji vse dovoli, le po svoje jo hoče vzgojiti. Končno se mu Hanka vda. Spozna, da se njeno upanje, »da ću steći onu ljubav, za kojom sam čeznula«, ne bo nikoli izpolnilo. »Ne volim egzaltirane žene,« ji odgovarja mož. Kadarkoli poskusi pogledati v njegovo dušo, prodreti v njegove najskri-

tejše misli, naleti na hlad, na zid. Zato ne sili več vanj, nič več je ne vznemirja strah, ali jo mož ljubi, ali ne, in kako jo ljubi. Ne zanima je več, kaj mož misli. Družinsko življenje postane enostavno in tiho, Hanka apatična; toda v svoji notranjosti čuti, da to ni ona, da je v njej mnogo umrlo, ugasnilo. Tedaj se spozna s Kazimirom Staszynskim, učenjakom-historikom, in ta jo prebudi. Napravi jo za boljšo, bogatejšo v vsem.

Tako nam Hanka, spominjajoč se nazaj, opiše zgodbo svojega življenja do izbruha svetovne vojske. Bratje gredo v boj, dva na to, dva na ono stran, v boj gre tudi njen prijatelj Staszynski, tudi na ono stran. Poljska je razdeljena na dva dela, brat se bori proti bratu. V Hanki se vzbudi čut, da je Poljakinja, s tako močjo, kot še nikoli prej. Zato postane napetost med njo in možem-Nemcem še večja. Do konflikta pride s sceno z Marino: Hanka izve, da jo je mož varal, da je imel za njenim hrbtom otroka z ženo svojega pisarniškega sluga. Takoj se loči z njim in gre v Pražo. Doživi smrt materino, potem strašno tragedijo svojega najmlajšega brata Jana. Po tej tragediji piše Staszynskemu: »Prijatelju moj, čini mi se, da ne ću biti nikada više vesela, da se ne ću moći nikada više nasmejati ... postala sam staričom. Moje je lice još mlado, ali je moja duša stara sedamdeset i više godina.« (Str. 237.) Vrne se v Tatre na materin dom in ustanovi tamkaj nekako zavetišče za otroke. Njene misli so trudne in nezmožne, da bi obsegle nesrečo, ki je zadela poljski narod. »Što će biti od nas, kad se stiša orkan, koji već godinu dana potresa temeljima Evrope?« (Str. 238.) Izgubila je vero v ljudi, v človečanstvo, v kulturo, v bodočnost Poljske, v bodočnost Evrope sploh. »Ne vjerujem više u kulturu, ni u napredak ljudi.« (Str. 241.)

Vendar njeno žensko srce ne more biti brez nade; zato piše prijatelju na drugem mestu: »... ne, nije istina, da ne vjerujem u ljude, ni u bolju, svijetliju budućnost čovječanstva! Ne znam, kada će doći ono sretno doba, te će biti zemlja svim ljudima dobra majka, a ljudi će biti braća ... Ipak vjerujem, da će biti tako! Sigurno će to doći! Doći će doba, kad ne će biti ratova, kad ljudi ne će hotimice činiti zlo jedan drugome.« (Str. 243.) V Hanki, ki s studom protestira proti ostudnosti vojske, zmağa vera v človeštvo, v bratstvo vseh ljudi. S tem pridobi knjiga na vrednosti. Ni to vojni roman, kakor jih producira vsak dan nemška vojna literatura; Jugoslavlani se še, hvala Bogu, nismo potopili v to mlakužo. Knjiga Zofke Kvedrove nam slika, kako se ženska dvigne zoper teptanje kulture, zoper prelivanje krvi; zato knjiga te svoje cene, ki jo zasluži, ne bo izgubila, dasiravno je pisana precej površno, prehitro in ima več napak.

To in ono.

Iz dveh zagrebških umetniških atelijejev: Marko Rašica, Fran Berneker.

Za koga piše Hanka te svoje intimne zapiske? Ali za prijatelja, ali zase? »Ne znam, ne znam,« odgovarja sama na str. 86. »Ali ovo mi pisanje daje mnogo snage, bodri me, hrabri.« Sama dvomi, da bi pisma kdaj dosegla prijatelja, vé, da ga ne bodo dosegla. In v pismih je mnogo strani, ki bi sodile bolj za članke v Ženski vijesnik, nego pa v roman. Roman je pesnitev, ne razmišljanje o različnih vprašanih in problemih, kar so ta pisma: razgovori s prijateljem, razmišljanja, seciranje lastne ženske duše, igranje s spomini in lepimi mislimi. Članek za člankom. A potem še obupuje (str. 151): »Prijatelju, pišuci te zapiske, vidim tek, koliko još imade predmeta, kojih se nismo takli u našim razgovorima.« V »Predgovoru« pravi pisateljica: »Ovaj sam roman pisala godine 1915. Pokušala sam, da ocrtam tadašnje raspoloženje iza fronte, osjećaje, bojazni, jade, strah i nemožno ogorčenje, što je tada mučilo naše duše.« Hanka ni roman, ampak — kakor sem že rekel — skupina člankov in razmišljanj, postavljenih drug poleg drugega, ne da bi se nujno morali razviti drug iz drugega. Veže jih samo ista oseba, ki jih piše. Tako manjka vsem zapiskom notranjega razvoja, ki ga roman zahteva; notranji razvoj bi moral nastati med njo in prijateljem, na katerega so pisma naslovljena; zato je popolnoma napačno, če pravi pisateljica v »Predgovoru«, da nam je hotela naslikati žalostne razmere. Razmere niso predmet pesnitvi, ampak človek in njegov duševni razvoj. Hanka pa svojega prijatelja samo obožava, on ji je ideal moške dovršenosti, zrcalo, v katerem opazuje sliko sveta in svojega moža. Pisma niso nastala iz hrepenenja po prijatelju, saj Hanka sama pravi, da bi njega ne hotela za moža, ampak le iz nekake potrebe, da se razgovori z njim, da mu toži, da razpravlja z njim o problemih. Pisateljici je bila vzor tista znana knjiga: »Briefe, die ihn nicht erreichten«. Toda tamkaj je med junakinjo in njenim prijateljem tesna duševna vez — ljubezen —, ki ju družiti in ki ji preti smrt. Hanka pa je zlomljena zaradi zunanjih dogodkov, najprej zaradi moževe nezvestobe, potem zaradi matrine smrti in slednjč vsled bratove tragedije. Konflikt med njo in njenim možem je umetno poiskan in nedosleden. Nekak *deus ex machina*. Na str. 7. piše Hanka o svojem možu: »Ja znam, da je on pravedan, muževan, radin, pošten; da ima čeličan karakter, gvozdeno volju i ustrajnost. Nikada ne koleba, uvijek je siguran, nikada ne promijeni svoje riječi... Njegova mi se pravednost, koja odmjeruje svakome po zasluži i nikada ništa ne oprašta, čini nemilosrdnom i bez osjećaja... Moj muž pozna i uvažava samo poštene i pravedne ljude i prezire sve, koji su ikad u čemu pogriješili.« Kako naj se s tem možem sklada scena z Marino? Kje je resničnost? — Resničnost manjka tudi besedam, ki jih govori na str. 25. Hankina starejša hčerka, dvanajstletna deklica. Tako učeno bi govorila komaj naša najbolj izobražena žena, ne otrok.

Pisma so predolga in pregostobesedna — polovico besedi bi pisateljica z lahko dušo mogla črtati — pisana so prečuvstveno, tako da slog odbija in postane zoprno, kakor junakinja s svojo nadčuvstvenostjo sama. Besede, ki prekipevajo od čuvstva, ne zgrabijo. Grozno, zelo naturalistično opisana tragedija Hankinega brata Jana bi učinkovala mnogo bolj, ko bi bila napisana z bolj trdimi besedami in izrazi.

Ivan Dornik.

Umetniški paviljon v Zagrebu je vsled vojne umetnosti zaprt. Hrvatski umetniki razstavljajo sedaj pri Ulrichu na Ilici, kjer se umetnine prodajajo prav dobro. V Zagreb je vojna zanesla tudi Dubrovničana Marka Rašico, dobro znanega tudi Slovencem, ker je pred leti bival in razstavljal v Ljubljani, in pa slovenskega kiparja Frana Bernekerja. Rašica je nastavljen sedaj kot profesor na zagrebški obrtni šoli, Bernekerju pa je dala zagrebška obrtna šola gostoljubno prostor, da modelira, oziroma rezbari zase.

Marko Rašica, znan Slovencem kot krajinar in risar modernega sloga, je zašel v nove smeri. Hoče ustvariti dekorativno strujo na podlagi narodnih hrvatskih, predvsem dalmatinskih ornamentov. Motive za slike, risbe in plakete izbira iz narodnih pravljic in bajk. Bizantinizira, kajti dalmatinska narodna umetnost, predvsem dubrovniška, se je razvijala v senci bizantinskih tradicij. Rašica ima poln atelije. Velika oljnata slika »Čudotvorni nož« (razstavljena meseca julija 1917 pri Ulrichu, kjer je žela splošno priznanje zagrebške kritike) ilustrira narodno pravljico o junaku, ki se je zaljubil v princeso. Kralj mu jo obljubi dati za ženo pod pogojem, da mu privede tri konje: rdečega s črno glavo, črnega z belo glavo in čisto belega, povrh pa mu pripravi še toliko zlata, kolikor ga morejo nesti vsi trije konji. Kraljična izroči junaku čudotvorni nož. Če se potegne čudotvorni nož iz nožnice, zablesti na nebu solnce, trije konji pridirjajo sami, rdeče-črni, črno-beli in beli in z nožem se dá odpreti zlati zaklad, ki ga skriva zlato drevo. Moment, ko potegne junak čudotvorni nož, predstavlja Rašičeva slika. Na bregu stoji junak v narodni noši ter vihti čudotvorni nož. Solnce zasije na nebu, konji prhetajo ter se vzpenjajo, junak jih kroti z bičem, zlato drevo žari v zlatu, zadaj leži morje. Drevo je stilizirano po motivih dalmatinskih narodnih pasov, veje so srebrne, listje zlato, robovi rdeči, oziroma modri. Kolorit slike je krepak, rdeč, črn, bel, moder. Drugo veliko platno: »Sv. Frančišek pridiguje pticam« je načrt za gobelín ali za cerkveno okno. Sliko preprega drevo. Ob deblu stoji asketična postava svetnika v rjavi kuti, v drevesni kroni sede ptice. Polje slike je modro, risba zelena, rumena in rdečkasta. Za drevo je uporabljen motiv preslice, ptice so stilizirane po ornamentih iz zjerdana. Slika na platno »Princesa in zaljubljeni zajec«, v katerega se je izpremenil plašni zaljubljenec pred princeso, ima moder in zlat ton. Arabeske: narodni ornament iz pasov in torb (srce, krogi itd.). Lepi karton »Sv. Ciril« je bizantinska slika; belo-bradati svetnik v temnordečem plašču s črnimi ornament (motiv marjetice), z bizantinskim križem v roki in petoglato bizantinsko gloriolo, je apostolska prikazen. Arabeske: motivi iz preprog. Rašica snuje sedaj velik triptihon: »Smrt majke Jugovića«. Prvi del je temen, le v silhuetah; dva gavrana neseta v zgodnjem jutru mrtvo roko najmlajšega sina. Na roki so zlati prstani, po katerih spozna potem majka roko sinovo. Zarja sveti, temna gavrana letita pod nebom. Drugi del: Majka se vrne s Kosova, kamor je šla iskat sinove in kjer je našla devet konj, devet sokolov, devet psov in